

A PEDAGÓGIA ÁLTALÁNOS ALAPJAI

(Общие основы педагогики. «Просвещение», Москва 1967)

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Pedagógia Elméleti és Történeti Intézetének gondozásában az elmúlt években a neveléstudomány alapvető kérdéseit felölelő művek sorozata jelent meg (a kommunista nevelés problémái, a didaktika, az iskolavezetés alapjai). Ennek a sorozatnak egyik tagja a most ismertető mű, mely közel 25 éves terjedelemben tárgyalja a pedagógia általános alapjait: ezek a pedagógiai elmélet keletkezése és fejlődése, a pedagógiai tudomány alapfogalmai, tudományközi kapcsolatai, kutatási módszerei.

Az első (90 oldalas) részben a szerzők nem valamiféle pedagógia történetet kívánnak adni, hanem csupán a pedagógiai elmélet fejlődésének fő vonalát követik nyomon, a különböző pedagógiai rendszerek filozófiai, metodológiai alapjait elemzik. Különösen érdekes a 20-as évek éles pedagógiai vitáit ismertető utolsó alfejezet, melyben a szerzők értékelik a szovjet pedagógia több jelentős, nálunk kevésbé ismert egyéniségének tevékenységét (LEPESINSZKIJ, PISZTRAK, SACKIJ, RIVESZ, SULMAN, BLONSZKIJ, KALASNYIKOV, PINKEVICS, KRUPENYINA stb.).

A pedagógiát gyakran bírálják két dolog miatt: egyrészt a konkrét elemzést felcseréli általános vélekedésekkel, másrészt nincsenek kidolgozva metodológiai alapjai, általános fogalmai. (94. l.)

Hogyan határozza meg a könyv a *pedagógia alapfogalma*it?

„Röviden a *nevelést* úgy határozhatjuk meg, mint a fejlődés irányítását, ráhatást a fejlődésre.”

Az *oktatás* szűkebb értelemben tanítás, a tanulás irányítása. Tágabb értelemben az oktatás kétoldalú folyamat, magába foglalja a tananyag elsajátítását, azaz a tanulók tevékenységét (tanulás) és ennek a folyamatnak az irányítását, azaz a tanító tevékenységét (tanítás).

*Képzés*en (obrazovanyije) rendszeres ismeretek és a megismerési tevékenység fogásainak elsajátítási folyamatát és ennek eredményét értjük. A képzéshez tartozik a világnézet kialakítása is.

A „*pedagógiai folyamat*” terminussal jelöljük a szervezett (a pedagógia követelményeknek megfelelő) oktató nevelő folyamatok egészében a pedagógusok és növendékek, tanítók és tanulók együttes tevékenységét.

Ezzel szemben az ember nevelésének azon folyamata, amely a társadalom életének minden

szférájában valósul meg, és ennek a folyamatnak az eredménye a „*személyiség társadalmi formálódása*”.

E fogalmak tartalmának történelmi változékonyságát gazdag anyag illusztrálja.

Az orosz és szovjet neveléstörténetben nagy hagyományai vannak a nevelés szűkebb és tágabb értelmezése elkülönítésének (USINSZKIJ, KRUPSZKAJA stb.). A 20-as évek végén, a 30-as évek elején éles vita bontakozott ki arról, mi a pedagógiának a feladata: az ember egész társadalmi formálódásának, az egész társadalmi életnek a szervezése (SULGIN, KRUPENYINA), vagy pedig csak a céltudatosan szervezett nevelőmunkának a vizsgálata (PINKEVICS, KALASNYIKOV). A szocialista társadalom építése során az iskolán kívüli ráhatásokat nem szabad ösztönösöknek tekinteni. Ezek egyre szervezettebbek, tanulmányozásuk és nem szervezésük a pedagógia feladata.

A *cél* és *eszköz*, majd a módszer és eljárás értelmezésére kerül sor.

A *módszer* tükrozi azon tevékenység fejlődésének belső törvényszerűségeit, melyben alkalmazásra kerül, feltárja az adott folyamat lényeges sajátosságait.

Az egyes *eljárások* csupán részei a célhoz vezető sok eszköznek, és a teljes folyamathoz viszonyítva többé kevésbé külsőlegjes jellemvonások hordozói. A módszer és eljárás közti határok igen rugalmasak.

A *fejlődés* és *nevelés* című fejezetben a gyermeki pszichikus fejlődés alapvető vonásainak bemutatása után — a szovjet pszichológusok (BLONSZKIJ, SZECSENOV, PAVLOV, IVANOV—SZMOLENSZKIJ, VIGOTSZKIJ, ZAPOROZSEC, NYEVEROVICS) kutatási eredményeinek általánosítása alapján — a fejlődés külső és belső tényezői kölcsönhatásának konkrét elemzését olvashatjuk szintén kísérleti eredmények összegezésésként. (ANOHN és BERNSTEIN, ZINCSENKO és SZMIRNOV, GALPERIN és RUBINSTEIN elméletei.)

A továbbiakban a szerző az emberi fejlődés *természeti* illetve *társadalmi meghatározottságának* viszonyára vonatkozó kutatásokkal ismerteti meg.

Az *érés* és *tanulás* kölcsönhatásával kapcsolatos szovjet állásponton kívül, mely aláhúzza a tanulók életkori sajátosságainak jelentős szerepét, megismerkedhetünk a behaviorizmus, a gestalt pszichológia, PIAGET álláspontjával.

A *nevelés* csak akkor segíti elő a *fejlődést*, ha számol a fejlődés folyamatával, mozgató erővel, az életkori és egyéni sajátosságokkal.

Ellenkező esetben viszont a fejlődés gátja lehet. A fejlődés és nevelés mozgató erőt a különböző ellentmondások alkotják.

A differenciálódás általános folyamata a tudományokban odavezetett a múlt évszázadban, hogy az egyes ismeretágak elszakadása a fejlődés gátjává lett. Napirendre került az integráció. A neveléstudományon belül létrejött a XIX. század első felében az iskolaegészségtan, a XIX. sz. végén a pedagógiai pszichológia, a XX. sz. elején a pedagógiai szociológia. Jelenleg viszonylag távoli területek közötti kapcsolatokat fedeznek fel (kibernetika, bionika stb.).

Ma már közhelyként hat, hogy a pedagógiának támaszkodnia kell a háttudományok eredményeire, de törvényeit egyetlen más tudományból sem vezetheti le. Ennek ellenére a Szovjetunióban 1936-ig a második, 1936-tól kezdődően pedig az első tételt nem vették figyelembe, ami torzulásokhoz vezetett.

A pedagógia és más tudományok kapcsolatának négy alapvető formája van:

1. A többi tudomány alapvető elveinek, elméleti tételeinek, általános következtetéseinek felhasználása (szociológia, ismeretelmélet, etika, esztétika, pszichológia, fiziológia, kibernetika stb.).

2. A más tudományokban alkalmazott kutatási módszerek felhasználása (a marxizmus filozófia metodológiája, a pszichológiai kísérletezés, a konkrét szociológiai vizsgálatok metodikája, statisztikai módszerek, kibernetika, matematikai logika.).

3. A technika felhasználása a pedagógia elméletében és gyakorlatában.

4. Más tudományok kutatási eredményeinek felhasználása (anatómia, higiénia, fiziológia, szociológia, etnográfia).

A pedagógia két legjelentősebb tudományközi kapcsolatával (filozófia, pszichológia) külön alfejezet foglalkozik.

A pedagógiai problémák *elméleti kutatása* legtöbbször más kutatási módszerekkel összefüggésben, néha azonban önállóan is alkalmazható.

Az *élenjáró pedagógusok tapasztalatainak elemzésére*, általánosítására vonatkozóan igen gazdag anyag állt a szerzők rendelkezésére, mivel ez a módszer a szovjet pedagógiai kutatás jelentős — bizonyos időszakban szinte kizárólagos — módszere volt.

A *kísérleti kutatásnak* is gazdag hagyományai vannak.

A *didaktikai kísérletet* szervezhetjük osztály keretben, külön kísérleti foglalkozás keretében és e két formát kombinálva. Tekintettel arra, hogy a különböző céltől függően változik a kísérlet módszere, meg kell különböztetni tantervi, tankönyvi, módszertani kísérletet.

A matematikai módszerek alkalmazása a pedagógiai kutatásokban című fejezetet

ITELSZON írta.* Megismerteti az olvasót a *matematikai módszerek alkalmazásának* céljaival, a modellezés módjaival. A mérés problémáit elemezve felsorolja ennek módjait (regisztráció, rendezés, összehasonlítás). A pedagógiai-pszichológiai méréseknek három fajtája van: pszichofizikai, funkcionális, pszichometriai.

A statisztikai módszerek alkalmazásának lehetőségeit, korlátait elemzi, figyelmeztet a matematikai műveletek „csalóka objektivitására.”

A pedagógiai kísérlettel szemben támasztandó követelmények lehetővé teszik a kísérlet leghatékonyabb tervezését.

A szerző ismerteti az oktatás elkészült matematikai modelleit, rámutat ezek hiányosságaira. Szükséges a pedagógiai törvényeknek megfelelő matematikai apparátus létrehozása. Így a pedagógiai jelenségeket adekvátn tükröző modellek szerkesztésének lehetősége jelenleg sokkal inkább elvi, mint gyakorlati.

A VII., utolsó fejezet célja az, hogy „bemutassuk a mai idealista filozófiai irányzatok hatását a pedagógiára, és ennek alapján feltárjuk a burzsoá pedagógiai elmékedők legáltalánosabb metodológiai irányultságát.” (330. l.)

A szociális-gazdasági, tudományos-technikai fejlődés nagy feladatokat állít a burzsoá pedagógia elé, ami a kutatások számának növekedését eredményezi. Ezekben a kutatásokban nagy szakértelemmel használják fel a legkorszerűbb kutatási módszereket, a háttudományok eredményeit, azonban alapvető problémát okoznak a kapitalizmus megoldhatatlan ellentmondásai.

A pedagógia — nyugaton is felismert — ideológiai jelentőségét illusztrálják a következő sorok: „Azzal a versennyel egyidejűleg, amely a világúr uralmáért folyik, harc áll fenn az emberek gondolataiért. A kommunizmus és a szabad világ közötti ideológiai harc most az osztálytermekben, az iskolában folyik, mivel a nevelés egyike az ember leghatalmasabb fegyvereinek, melyekkel legyőzheti ellenségeit, örökkévalóvá teheti saját életformáját.” (F. GRUBER. Foundations for a Philosophy of Education. N. Y., 1961 p. 18.)

A nyugati pedagógiai elmékedők közül sokan függetlenül igyekeznek a pedagógiát a filozófiától, mások a különböző filozófiai irányzatok szintézisét, ismét mások egy-egy filozófiai irányzatot ajánlanak a pedagógiának.

Nagy a hatása a pragmatizmusnak és neotomizmusnak; az egzisztencializmusnak és freudizmusnak viszont kevesebb az iskolára gyakorolt közvetlen hatása. Ezen irányzatok ismerete nemcsak azért szükséges, hogy fel

* Erről magyarul lásd; ITELSZON, L. B.; Matematikai és kibernetikai módszerek a pedagógiában. Tankönyvkiadó. Bp. 1967.

lehesse venni a harcot ellenük, hanem azért is, hogy egyes helyes eredményeiket felhasználjuk.

DEWEY és követői rendszerének kritikai ismertetése mellett képet kapunk a *pragmatizmus* és az amerikai iskolai gyakorlat összefüggéséről.

Az *egzisztencializmus*, habár nem alkot egységes pedagógiai rendszert, nemcsak HEIDEGGER, JASPERS, SARTRE filozófiai műveiben, CAMUS, SARTRE, SIMONE de BEAUVOIR regényeiben, színdarabjaiban, elbeszéléseiben levő közvetlen pedagógiai utalásokon keresztül hat a pedagógiára, hanem a neveléstudomány egyes képviselői pedagógiai művekben is igyekeznek a pedagógiát az egzisztencializmusra alapozni. Ezért az egzisztencialista pedagógia ismertetésének és bírálatának is három területen kell történnie. A pedagógiai művekben (H. ELSCHENBROICH, G. KNELLER, A. FALLICO, O. BOLLNOW, W. MORRIS stb. művein) kívül elemzik a szerzők a filozófiai és irodalmi alkotások nevelési vonatkozásait is.

A katolikus egyház pedagógiája, a *neotomista* pedagógia képviselői (W. MCGUCKEN, J. MARITAIN, G. MANSER, M. GOODRICH, L. RIBOULET, M. CASOTTI stb.) a pedagógia szinte minden kérdésével foglalkoznak. Fő figyelmüket a nevelési cél, az oktatás tartalma,

a pedagógus szerepe, a közoktatási rendszer problémáinak szentelik.

A mai nyugati pedagógiai irányzatokat bemutató fejezet és az egész könyv a nyugati *kommunista* pártok kulturális intézményei pedagógiai tevékenységének, valamint a *haladó* nyugati pedagógusok munkásságának rövid ismertetésével zárul.

A mű a pedagógia általános alapjainak első monografikus kifejtése. Szerkezete, felépítése, az egyes fejezetek arányai jól tükrözik a bennük kifejtett témák jelentőségét, illetve aktualitását. A rangos szerzői kollektíva (a szerkesztőkön kívül KOSZTYUK, DANYILOV, SZKATKIN, ZANKOV, ITELSON stb.) biztosította, hogy minden terület a legkorszerűbb formában tükröződjék a könyvben. A szerzők bátran építették be az új eredményeket. A legértékesebbek éppen az „új” (a pedagógia alapjainak kifejtésekor eddig gyakran mellőzött) fejezetek, mint a fejlődés és nevelés kérdéseit, a matematikai módszerek alkalmazását, a mai burzsoá pedagógiát ismertető, elemző fejezet.

A mű egésze gazdag tényanyagra, bő nemzetközi irodalomra támaszkodik. A pedagógia minden művelője — kutató és gyakorló pedagógus — nagy haszonnal forgathatja.

FALUS IVÁN

ACTA IUVENUM

Emlékkönyv az Eötvös József Kollégium hetvenedik évfordulójára

1—2. köt. Szerk.: TÓTH GÁBOR. Kiadja az ELTE Bölcsészettudományi Kar KISZ VB. Bp. 1968. Kossuth Könyvkiadó Soksz. Ú. 496 p.

Huszonegy fiatal két tucatnyi tanulmánya egy csokorban. Végzős bölcsész hallgatók első tudományos szárnypróbálgatása, melyben nem a világot minden áron megváltani akaró, teret követelő fiatalos túlfűtöttség, hanem a kezdő tudós szerénysége, kutató szenvedélye, alapossága, gondolatgazdagsága jelentik azokat az erényeket, amelyekre érdemes odafigyelni.

A kötet megjelenése önmagában is jelentős. A cím és az előző utal rá, hogy terv szerint a szép hagyományú Eötvös József Kollégium fennállásának 70. évfordulóján ezzel is adózni kívánt a ma ifjúsága a nagy elődök emlékének. Nem szükséges hangsúlyoznunk, hogy a hagyománytisztelőnek ez a legméltóbb formája egy olyan intézményben, ahol a szakmai igényesség mindig is átlagon felüli eredményeket produkált. Még az sem von le értékéből, hogy anyagi nehézségek miatt az elképzelés három éves készéssel realizálódott, hiszen a dolgozatok időre elkészültek, s betöltötték nevelési funkciójukat is. A tanulmányok tartalmi ér-

tekei együttesen bizonyítják, milyen fontos és hatékony tényező lehet egy kollégiumban a kellően tudatosított hagyomány. De bizonyítja azt is, hogy a szakkollégium — amely éppen a régi Eötvös Kollégium legértékesebb eredményeit igyekszik továbbfejleszteni — egyik figyelmet érdemlő formája a kommunista szakemberképzés rendszerének. Akik e kötet tervénél három évvel előzött talán még az első megjelenés izgalmaival tevékenykedtek, ma már jelentős publikációkkal és tudományos eredményekkel rendelkező egyetemi oktatók, aspiránsok, tudományos kutatók, középiskolai tanárok, s gyakran találkozzunk nevükkel a különböző szakfolyóiratokban, olykor könyvespolcainkon is (BÁBOSIK ISTVÁN, BARANYI FERENC, GYŐRI JUDIT, KOMORÓCZY GÉZA, SARBU ALADÁR, VARGA KÁROLY). Jó úton indult tehát az „új Eötvös”, s csak sajnálhatjuk, hogy e tehetséges fiatalokat a késedelem megfosztotta az első nyilvános szereplés közös élményétől. De úgy gondoljuk, a türelem, mely a kötetet mégis a nyilvánosság elé segí-